

דעת. השעה, שעת-ט"ז. תוך נסיון לשוב ולחיות את העבר, את שעת הטל המופלאה עם שחר, שב ולוקט המשורר אחד אחד את ההדים הנש-כחים, שלידיו לא פגה צדין חיותם וכוחם לגבי ההווה. כגון: „עלה נידף, ציץ בין דפי ספר שירה, חלוק אבן למזכרת מנחל בו טבענו וקמנו לתחייה". פסיפס של מזכרות והדים המער-רים לבבות. והלב שב ונוקף, צללים וצלילים קמים לתחייה, „הדי זמר שכוח", „שדור כוסף מערבת אביב", ועמם שבה ומתחדשת הקוטביות הכאובה ובעקבותיה האהבה העקשת הנושנה. שגויו של המסלול מן הריקות שלאחר גאות אל פני מחוז הכסופים, תואם במלואו את כורח המציאות המרוקנת והחשושה ואת שאיפת ההתחדשות; ועל כן, אין ספק, שיש משום צירוף-כחות וסמך-דרך בשיבה מעניגת זו אל שירים ישנים.

#### ת. בת-מנחם

פה עודנו חסום ורחוק, אך הדרך נמשכת ויורדת ומתפצלת אל תוך הים ובתוכו. והקטרוגים, באשר ישנם, „הולכים אל העננים המתקשרים מעל הים". הלילה, לילה נהיליסטי קודר ומוכר, אף ההשלמה קיימת כאן, כדרכו של עולם וכצוו אלהות של ים בעצומה.

מבחר השירים המחדש, „שחר להלך" מהחזת תפנית חשובה בהתפתחותה של שירת דוד רוקח וציון דרך לשיבה אל אופני מבצע קומוניקטיביים, אל נושאים והדים מרשות הרבים. בשירים היש-נים וכן בנוספים עולה שוב קולו הבוטה של שליח הציבור, שמתוך פינתו הייחודית הוא דובר אל הכלל, בשמו ועליו. עמו חוזרת ומתחדשת גם האוירה הישנה, המוצקה בפכחונה ובבטחונה. סלעית ותולמת כאחד, „הקליזה נישן על סלעים, את חלומנו ירדנו הגלים ותיבת הזמרה תנגן עד — בקר צלול יבואנו כפכחון

### מסות ורשימות לשכטר \*

„המגמה במסות וברשימות שכינסתי בספרי", אומר ד"ר שכטר בהקדמתו, היא להפנות את תשומת הלב של בן דורנו לאנושי ולעל-אנושי שקיומם מורגש באדם ושניתן לבטאם בלשון הדור, ולעמוד על בעיות בתפיסת העולם ועל בעיות החינוך מבחינה זו. דורנו הוא דור של משבר ודור של הכנה להתחדשות נפשית, ויש לחפש דרכים, ולעיתים שבילים שבצדי דרכים, כדי להגיע להתחזקות פנימית עד שיעבור המשבר".

הספר נחלק לארבעה מדורים, כל מדור מכיל מסות ורשימות סביב נושא כללי או מאמרים בעלי אופי דומה. המדור הראשון קרוי: „על שלשה אנשי רוח גדולים" ומובאות בו מסות על הסגפן והוגה הדעות ההודי הנודע סרי רמה קרישנה, על דעותיו המקוריות של הפאליאונ-טולוג שעסק בחקר האדם הקדמון טילהארד דה שרדן, ועל הפילוסוף ההודי הנודע לדוידג ויטגנר שטיין, שמוצאו מאוסטריה ואשר שנות חייו האחרונות עברו עליו בקמברידג'. שמו של המדור השני: „בדרך לתפיסת-עולם" ומפרקיו — בגבכי הזמן; שיחה על נושאים אחדים בכתבי ז'אן פול סארטר; מותר האדם מן החיה — פרקי יסוד בכתביו של הביולוג והזואולוג השווייצרי הנודע אדולף פורטמאן; הערות לתורת האדם; תפקידה של הפילוסופיה; תפקידם של אנשי-הרוח בחיי

המעשה. המדור השלישי קרוי: „הרהורים ושיחות על שאלות חינוך" ובו קטעים של פרקי הדרכה בתנ"ך לאור החליפות והתמורות בתקופתנו. מבין הנושאים המועלים במדור זה: העוץ הנפשי בהתחלפות; החינוך כהכנה; צדק וחסד במקום פולחן; ההיסטוריוזם בחינוך; סתירות בחינוכנו; חינוכנו בהווה ובעתיד; פרשת שמיטה; העדה. המדור האחרון, „בעקבות פגישות ומאורעות", מכיל פרקי עדויות של חיים שיש עמן משום משמעות סמלית, ופרקי הגות דתית — דמות בשלש פגישות; קדושה ראשונה; מעשה העגל; אהיה אשר אהיה; התעלות רוחנית לפני הגויעה; שיחות על יהדות ונצרות; ועל „תולדות האמונה הישראלית" ליחזקאל קויפמן ז"ל.

אופיין של המסות והרשימות אינו סיסטמתי הן בליכוד שביניהן והן לגבי הקפתה של כל אחת מהן את הנושא המוגדר בו היא עוסקת. חוסר האחידות של הרשימות השונות מובן בהתחשב בעובדה שלפנינו קובץ שאינו מוקדש לנושא ספציפי, אלא מלוכד באותה מגמה כללית עליה מצביע ד"ר שכטר בהקדמה ואשר יותר משהיא מאפיינת את הספר היא מאפיינת את דרכו ומחשבתו של המחבר בכל עבודותיו. מצד שני, אופיינית היא גם הקטעיות אשר בכל רשימה כשלעצמה, באשר אין ד"ר שכטר מבקש לתת בידי הקורא מונוגרפיה או סקירה סיסטמטית של שיטה פילוסופית או דתית כלשהי, אלא להדגיש את נקודת מבטו של המסתכל והמשוחח, ואת רישומן של האידיאות המעוררות

\* ד"ר יוסף שכטר: „מסות ורשימות". הוצאת קרית-ספר כ"מ. ירושלים, 1964. 115 עמ'.

ואינם עוברים ללא הד; אך יש שיחות ודרכי מהשבה שאינם לטעם הקורא, ומאחר ועיקרן בחידוש הנעוץ בגישתו של שכטר ולא באובייקט טיביות של הנושא, — ומשעה שאין אתה מסכים או מוקסם מן המחבר שוב אין אתה נוהג אחר הכתוב. הקשת הרחבה כל כך של הנושאים שעליהם דן ד"ר שכטר בספר (שאינו רב מבחינת כמות) — אינה מבטיחה תמיד לפגוש בקורא „אידיאלי“ אשר ימצא עניין שווה בכלום. זוהי אם כן מגרעת הכרחית הנובעת מן היחס בין מבנהו ותוכנו של הספר, אך אין בה כדי למנוע מן הקורא הפוטנציאלי להימשך אחר הנושאים המעניינים אותו. אחד יתלהב מסארטר ומסרי רמקהרשנה, השני מפרשת שמיטה ומן ההצעה למחנך כיצד להסבירה לתלמידיו כיום.

א. אחי-לאה

למחשבה בלב הקורא-המוסר. זוהי אפוא גישה אקלקטיבית המעדיפה לעתים את הלך החינוכי והנפשי על פני ההרצאה המדעית והמחייבת. שכטר אינו מעמיד בפני הקורא מצבי-דברים אובייקטיבי, אלא רעיונות מסוגים ו„מערכים“ היטב. לא תמיד חשובה הביאוגרפיה או ההרצאה השיטתית המקפת — חשוב יותר לתת בידי האדם בדורנו אתגרים למחשבה ולאמונה, דרכים להתחדשות נפשית, ולעתים קטע מתורתו של הוגה-דעות מסויים הנו בעל משמעות רבה יותר לאדם מאשר לימוד „טכני“ של המשנה כולה. דרך הרצאה זו של ד"ר שכטר לעתים היא מוסיפה על הנושא ולעתים גורעת ממנו. על הקורא לנקוט לא פעם באותה גישה אקלקטית כלפי כתביו של ד"ר שכטר עצמו, באשר יש רעיונות מפורים, ויש אמרות שלו ושל אחרים המצוטטות בספרו — שהנם חשובים עד מאוד

## בטרם שואה; מן הגטו בדמשק; הווי זר לנצרות

ריחות, הרדיפות, סכנות המוות, הגיטאות והצ' לות-הפלא, משתלבים בסיפורים אלה, שאין בהם מוקדם ומאוחר, שאידייליה מדומה ואכזריות המציאות, באים בהם מעורבים זה בזה. המוות התחיל להיות אורח שכיח בעיירה היהודית והילד היהודי יהיה שמו משה'לה או שלמה'לה, נתקל בו ורואה אותו על כל צעד ושעל. הנה הוא פוגע, המוות, בילדה אלקה'לה בסיפור „מותה של אלקה“ או מהלך חפשי בתבל בסיפור „הלינה בפונדק הריק“. הילד מתרגל אליו לאט לאט וחי בצלו. החיים הם שנועדו לו בסופו של דבר. והוא יודע זאת.

העברית בספורים אלה נקייה וטובה. ספק אם הילדים בני הארץ ירוצו בה בנקל. הם יצטרכו להתרגל אליה לאט לאט וימצאו, שהיא קרובה ללשון העברית שהם קוראים בספרי לימוד ביצירות ותיקי סופרינו. לא במקרה בחר המספר בלשון זו לספר בה על הווי הילדים העבריים במזרח אירופה. לשון, הווי ואווירה לא יפרדו.

\*\*\*

טלטלה רבה יטולטל הילד, שסיים קריאתם של סיפורי-מעשה שאירעו הרחק בארץ זרה, שעה שיקח לידו את הספר „כוכבים בגבול“, לאוריאל אופק\*\*. כאן ירגיש מייד שעל אדמתו הוא עומד ובלשונו מדברים אליו, לשון שהיא

נודמנו על שולחני שלושה ספרי ילדים. כל אחד מהם שונה מחברו.

\*\*\*

הספר הראשון, עלי ידובר להלן, הוא ספרו של נח פניאל „הלינה בפונדק הריק“. ההווי, המושגים והלשון העברית שבו שייכים לעולם אחר, עולם הילדות של ילדי היהודים בעיירה במזרח אירופה. הימים ימי השלווה המדומה של ערב מלחמת-העולם-השניה וימי האימים שבמלחמה, שקראו הנאצים על פולין ובייחוד על יהודי פולין. בכמה סיפורים החיים עדיין כמנהגם נוהגים והאידייליה נאחזות במאמצים אחרונים בקש ההווי העומד לעלות באש. מדובר כאן עוד על ימי אלול העצובים ועל פירות הגן הבשלים ועל סבא שהיה נפח, ועל „חדר“, ועל ספר עברי ראשון שקרא שלמה'לה (גבור) הסיפור „סבא של שלמה'לה“, ועל שבת ושינה בשבת, ועל יום כפור. אך כבדה המילנכוליות המהלכת בסיפור הזה ובסיפורים אחרים בספר, על ההווי בטרם-אסון, תחושת השבירה היתה ממשית ביותר והיא באה כחתף.

„אולם ימי השלווה והאושר נפסקו פתאום. פרצה מלחמת העולם השניה וימי חרדה באו לעיירה“, נאמר בסיפור השני בספר, ששמו „ארגו הצעצועים“, והווי-המלחמה והאימים, הב-

\*\* כוכבים בגבול מאת אוריאל אופק, הוצאת י. צ'צ'יק, תל-אביב.

\* הלינה בפונדק הריק, סיפורים לילדים, מאת נח פניאל, הוצאת פינת הספר, חיפה, תשכ"ה.